

Jochen Laufer

HÉTSZER SZTÁLINNÁL

A vezető német kommunista politikusok
moszkvai látogatásai 1945 és 1948 között

A Német Kommunista Párt, illetve a Német Szocialista Egységpárt vezetése, amelynek főszerepet kellett volna játszania ebben az államalapítással lezáródó időszakban, azaz 1949. október 7-ig,¹ mindössze hétszer találkozott a Kreml urával. Meglepően ritkán tehát. A moszkvai emigrációban töltött tizenkét évvel² összehasonlítva a vezető német kommunista politikusok és Sztálin kapcsolatának jellege azonban megváltozott. Korábban Sztálin távol tartotta magát tőlük. A dolgozószobájában megfordult vendégek névsora alapján megállapíthatjuk, hogy amíg a nemzetiszocialisták voltak uralmon Németországban, egyáltalán nem fogadta a német kommunistákat, miközben német polgári írók néhányszor bejuthattak hozzá.

Sem az 1939. augusztus 23-i német–oroszmegnemtámadási szerződés, sem a Szovjetunió elleni, 1941. június 22-i német támadás nem változtatott ezen a helyzeten. A német kommunistáknak nem jutott szerep a szovjetek németországi terveiben.³

Az országot érintő döntéseket Sztálin szűk tanácsadó testülete hozta meg a német kommunisták feje felett, ők csak részleteiben és másodkézből értesültek Sztálin szándékairól. Dimitrij Manuilskij és Georgi Dimitrov voltak mindvégig a közvetítők.⁴ Bár a német kommunisták a Szabad Németországért Nemzeti Bizottság (Nationalkomitee Freies Deutschland) megalapításában 1943 júliusában aktív szerepet ját-

---

¹ A találkozókra a következő időpontokban került sor: 1945. június 4., 1945. június 7., 1945. június 19., 1946. február 2., 1947. január 31., 1948. március 26., és végül 1948. december 18. Vö. A. V. Korotikov–A. D. Csernyev–A. A. Csernobajev: Poszetyityeli Kremlevszkogo Kabineta J. V. Sztalina. *Isztoricseszki Arhiv*, 1996. 4. sz. 66–131. o. és 5. sz. 3–61. o. Az 1945. június 19-i tárgyalások kivételével német forrásokból már korábban is rekonstruálható volt a találkozók ténye, de a pontos ideje nem.

² Carola Tischler: *Flucht in die Verfolgung. Deutsche Emigranten im sowjetischen Exil, 1933 bis 1945*. Münster, 1996.

³ *SZSZSZR i germanszkij voprosz 1941–1945: Dokumenti iz Arhiva Vnyesnyej Polityiki Roszszijszkaj Federacii*. Szerk. G. P. Kinin és J. Laufer. 1. köt. Moszkva, 1996.

⁴ P. Erler–H. Laude–M. Wilke: „Nach Hitler kommen wir”. *Dokumente zur Programmatik der Moskauer KPD–Führung 1944/1945 für Nachkriegdeutschland*. Berlin, 1994.

szottak, nem vonták be őket az ezzel kapcsolatos, Sztálinnal folytatott egyeztetésekbe.⁵ Ez az eset a napnál világosabban mutatja, mennyire bizalmatlan volt Sztálin a német elvtársakkal szemben: politikai akaratának csak puszta eszközei voltak. A Szovjetunió iránti szolgálai csodálatukban a német kommunisták nem vették ezt zokon, Sztálin bölcsességét magasan felettük állónak látták.⁶ Még akkor sem szentelt Sztálin időt arra, hogy személyesen tárgyaljon az NKP „kezdeményező csoportjainak” vezetőivel, akiket a megszállt területekre küldtek mint a Vörös Hadsereg politikai csoportjának segédcsoportait, amikor a Vörös Hadsereg már átlépte Németország háború előtti határait, és Berlin ostromára készült, hogy Európa szívében demonstrálja a Szovjetunió hatalmát. Az NKP elnöke, Wilhelm Pieck is csak azután értesült arról, hogy a Szovjet Megszállási Övezetben (amelyben a nyugati szövetségesek nagy döbbenetére a Szovjetunió belpolitikai kezdeményezőként lépett fel) politikai pártok szabad működésének engedélyezését tervezik, amikor azt már be is jelentették.⁷ A részletek azonban rejtve maradtak előtte.

Június 4-én az NKP „kezdeményező csoportjainak” vezetőit, Anton Ackermann, Gustav Sobottkát és Walter Ulbrichtot sietve Moszkvába rendelték. Ivan Szerov társaságában – aki az NKVD meghatalmazott ügynöke, a Németországi Szovjet Katonai Kormányzat Polgári Ügyek Osztályának újonnan kinevezett vezetője volt – még aznap Sztálinhoz vezették őket. Itt beszámoltak a németországi helyzetről, és utasítást kaptak egy programnyilatkozat megfogalmazására. Alig volt idejük arra, hogy háttér-információt kérjenek, és véleményt cseréljenek Sztálinnal. Wilhelm Pieck 1945. június 4-i, az NSZEP Központi Levéltárából 1990-ben előkerült feljegyzését általában a megbeszélésről készült jegyzeteknek tekintik. Sztálin látogatóinak ma már rendelkezésünkre álló listája világosan cáfolja ezt a feltevést. Pieck egyáltalán nem vett részt a találkozón, a jegyzeteket egyébként is biztosan a Sztálinnal való találkozó előtt készítette. A találkozó pedig Pieck állításával ellentétben nem délután 6-kor kezdődött. A német elvtársak útban Sztálinhoz 6 óra 45 perckor haladtak át az őrsegen, és 8 óra 30-kor tértek Sztálintól vissza. Pieck jegyzetei tehát nem közvetlenül Sztálin kijelentései alapján készültek, hanem sokkal inkább a Sztálin álláspontjáról kapott információkat összegzik, Pieck saját következtetéseivel tarkítva. Pieck jegyzetéből az alábbi részletet különösen gyakran idézték:

„A jövő két Németország lesz – a Szövetségesek szoros összefogása ellenére.”⁸

Ez semmi esetre sem tekinthető Sztálin véletlen elszólásának a szovjet külpolitika legfrissebb szándékairól. Annak belátása, vagy inkább az attól való félelem, hogy

⁵ 1943. június 12-én született a döntés Sztálin dolgozószobájában a Szabad Németországi Nemzeti Bizottság felállításáról. Az erről szóló határozat vázlata megjelent: Georgi Dimitrov: *Dnevnik, 9 mart 1933 – 6 fevruari 1949*. Szófia, 1998. 381. o.

⁶ Alfred Kurella–Elfriede Cohn-Vossen: *Der Traum von Ps'chu. Ein Ehe-Briefwechsel im Zweiten Weltkrieg*. Berlin, 1984. 538–540. o.: Kurella Cohn-Vossennak, 1943. július 6.

⁷ Az egyetlen erre vonatkozó forrás Pieck 1945. június 4-i feljegyzése: „Anweisung vom 26. 5., dass Parteien und Gewerkschaft erlaubt sind”. In R. Badstübner–W. Loth: *Wilhelm Pieck – Aufzeichnungen zur Deutschlandpolitik 1945–1953*. Berlin, 1994.

⁸ Uo. 50. o.

két Németország alakulhat, egyáltalán nem volt új keletű. Pieck már egy 1945. március 10-i elemzésben is előrevetítette: „Számolnunk kell ez egyes megszállt zónákban tartózkodó megszálló erők közötti különbségekkel, hogy valami más lesz majd a br[it]ek és az am[erikaiak] által elfoglalt területeken, mint a szovjet zónában, hogy a br[it] és az am[erikai] zónában nagy erőfeszítéseket fognak tenni a növekvő szovjet befolyás ellensúlyozására, valamint arra, hogy megadják a lehetőséget a szociáldemokraták és szakszervezetek reformista vezetőinek, hogy a kommunisták helyett ők vonják befolyásuk alá a munkásokat.”⁹ Georgi Dimitrov június 6-i feljegyzése azt bizonyítja, hogy az első találkozáson nem volt „párbeszéd” a német kommunisták és Sztálin között. Az SZKP KB Nemzetközi Információs Osztályának vezetőjével találkozáva Pieck, Ulbricht, Ackermann és Sobottka még mindig abban a hitben élt, hogy – miként azt Pieck június 4-én már feljegyezte¹⁰ – az NKP-nak egy „egységes munkáspárt”¹¹ létrehozására kell törekednie. Ebben tévedtek. Június 7-én, amikor Sztálin másodszer is fogadta a német kommunistákat, más döntés született. A német résztvevők egyike később így emlékezett: „Sztálin ellenezte az NKP és az NSZP Ulbricht elvtárs előadott koncepciójában szereplő gyors egyesülését. Figyelmeztetett minket, hogy nem szabad megfélemleni arról, hogy Németország nagyobbik fele még az imperialista hatalmak megszállása alatt áll, és azok közbelépnének. Megvan annak a veszélye tehát, hogy az egyetlen párt Nyugat-Németországban így csak egy szedett-vedett párt lenne, és ebben az esetben odalenne az NKP függetlensége. Ezért Sztálin azt javasolta, hogy először is építsék ki és erősítsék meg a pártot, és csak azután lássanak hozzá az egységes párt létrehozásához a VII. Világ [Komintern] Kongresszus határozata értelmében.”¹² A június 7-ről 8-ra virradó éjszakán Sztálin és a német kommunisták véleménye még egy ponton eltért egymástól: „A német elvtársak tervei közt nem szerepelt az azonnali demokratikus földreform. Sztálin azonban elmagyarázta, hogy a demokratizálás útján ez általános feladat, ezért támogatta az azonnali demokratikus földreformot, és a junkerek szerepének átvételét.”¹³ Egyetlen olyan pont volt a német kommunisták programtervezetében, ami egybevágott Sztálin elképzeléseivel, mégpedig az, hogy „parlamentáris demokratikus köztársaságot” kell létrehozni egész Németországban. Azzal is „egyetértett, hogy ez a jelmondat az alkalomhoz illő;

⁹ Wilhelm Pieck: *Gesammelte Reden und Schriften*. 6. köt. 1939–1945. Berlin, 1979. 367–381. o. „Probleme des Kampfes für ein neues Deutschland”, az NKP pártiskoláján tartott előadás vázlat, 12. sz. Nagornoje, 1945. március 10.

¹⁰ Badstübner–Loth: i. m. 50. o.: „Az egységes NKP – egy egységes Központi Bizottság, egy egységes munkáspárt középpontban egy *egységes párttal* – az egységes Németország biztosítéka.”

¹¹ Dimitrov: i. m. 481. o. 1945. június 6.; Pieck június 4-i feljegyzése: „Az egységes NKP – egy egységes Központi Bizottság, egy egységes munkáspárt középpontban egy *egységes párttal* – Németország egységének biztosítéka.”

¹² Stiftung Archive der Parteien und Massenorganisationen im Bundesarchiv (SAPMO), SgY30 – 1291/3 (Anton Ackermann, Erinnerungsaufzeichnungen), Zur Frage des Zustandekommens des Aufrufs der KPD vom 11. Juni 1945, 31. 8. 1963.

¹³ Uo.

a parlament többféle lehet, de biztosítani kell a munkásosztály és forradalmi pártja hegemoniáját. Sztálin világosan megmondta, hogy a szovjet rendszert nem lehet Németországba átültetni.”¹⁴

Június 10-én Ackermann, Ulbricht és Sobottka visszautazott Németországba.¹⁵ Alig kilenc nappal később azonban Ulbrichtot ismét Moszkvába rendelték. Nagy titokban került sor erre az utazásra. Ulbricht nem szólt róla berlini elvtársainak, és nem vette fel a kapcsolatot Pieckkel sem, aki ekkor még Moszkvában volt. Valószínűleg a Szovjet Katonai Kormányzatot (Sowjetische Militäradministration in Deutschland – SMAD) sem értesítették. Van olyan vélemény, hogy Ulbricht utazása csak egy epizód volt abban a folyamatban, amelynek során „az NKP a német szociáldemokraták munkásság körében élvezett hatalmát szétzúzta”.¹⁶ Ez az érvelés elfogadhatónak látszik, de nem ad kielégítő magyarázatot arra, hogy miért kellett konspiratív módszerekkel megszervezni ezt az utazást. A Sztálinnal folytatott megbeszélésen minden bizonnyal a következő, konkrét lépésekkel foglalkoztak, s ezt kellett titokban tartani. Ilyen lehetett az, hogy a Vörös Hadsereg átveszi az ellenőrzést a Szovjet Megszállási Övezet azon részei felett, melyeket néhány hétig a brit és amerikai csapatok tartottak megszállva, vagy a földreform előkészítése a Szovjet Megszállási Övezetben.¹⁷ Nem négy szemközti megbeszéléstről volt azonban szó. Ulbricht mellett Andrej Visinszkij külügyminiszter-helyettes és három másik orosz – mind ez ideig kilitük ismeretlen – is jelen volt. Ulbrichtot nem nélkülözhatték, mert szükségük volt német szakértőre és közvetítőre, aki továbbítja majd az utasításokat a megfelelő német szervekhez. Az NKP tevőleges és kreatív részvétele nélkül a Moszkvából vagy Karlshorstból (az SMAD-on keresztül) érkező utasításokat nem tudták volna végrehajtani.

1945 kora őszén az NKP új köntösben felmerülő régi problémával találta szembe magát a Szovjet Megszállási Övezetben az NSZP-vel kialakítandó kapcsolatok terén. Az NSZP volt az NKP legveszélyesebb ellenfele a népszerűségért vívott harcban. Amennyire rekonstruálható, az NKP és az SMAD Sztálin beavatkozása nélkül határozott arról, hogy az NKP-vel való egyesülés révén felszámolják az NSZP-t a Szovjet Megszállási Övezetben.¹⁸ Ulbrichtot csak az egyesülési kampány kellős kö-

¹⁴ SAPMO, SgY30 – 1291/3 (Anton Ackermann, Erinnerungsaufzeichnungen), Zur Frage des Zustandekommens des Aufrufs der KPD vom 11. Juni 1945, 31. 8. 1963.

¹⁵ BAB, SAPMO, NY 4036/25 (NL Pieck): Biografisches Material – Persönliche Dokumente – Kalendernotizen W. P., 1945–1950. 1945. június 10-i bejegyzés, B. I. 57.

¹⁶ Michael Kubina: Der Aufbau des zentralen Parteiapparates der KPD 1945–46. 64. o. In *Anatomie der Parteizentrale. Die KPD/SED auf dem Weg zur Macht*. Szerk. Manfred Wilke. Berlin, 1998.

¹⁷ Jochen Laufer: Die UdSSR und die Einleitung der Bodenreform in der Sowjetischen Besatzungszone. In „*Junkerland in Bauernhand?*“ *Durchführung, Auswirkungen und Stellenwert der Bodenreform in der Sowjetischen Besatzungszone*. Szerk. Arndt Bauerkämper. Stuttgart, 1996. 21–35. o.

¹⁸ Harold Hurwitz: Die Rolle der Besatzungsmächte und der SMAD. 98. o. In *Sozialdemokraten und Kommunisten nach Nationalsozialismus und Krieg*. Szerk. Bernd Faulenbach. Essen, 1998.

zépén, 1946. január 28-án rendelték Moszkvába. 1946. február 2-án este értekezletet tartottak, február 6-án pedig, hazatérése napján, Ulbricht értesítette a német pártvezetést, hogy Sztálin jóváhagyta a két párt fúzióját, és 1946. május 1-jére létre kell hozni a „Német Szocialista Egységpártot”. A német és a szovjet elvtársak ekkor egyaránt úgy gondolták már, hogy az NSZP-vel való egyesülés nem sikerülhet mind a négy zónában.¹⁹ A szovjet pozíciók németországi védelme annak révén, hogy a hatalmat az NKP-nek, a későbbi NSZEP-nek adták át, kétségtelenül megmutatta, hogy mi a Szovjetunió Németországgal és a szövetségesek szerepével kapcsolatos politikai szándéka. Az NSZP keleti övezeti felszámolása után Nyugat-Németországban a Szovjetunió és az NSZP közötti viszony állandó aggodalom forrása lett, az NSZP nélkül ugyanis minden egyesítési kezdeményezés zátonyra futott volna. A pártegyesítés szorgalmazásával egész Berlin területén a Szovjetunió az addigi legsúlyosabb konfliktust élte át egykori szövetségeseivel, akik Nyugat-Németországban sikeresen védték ki az NSZP nem demokratikus eszközökkel történő hatalomátvételét.

A Szovjetunió és a szövetségesek közötti feszültség növekedésével felértékelődött az NKP–NSZEP szerepe is. Ennek hatására azonban nem szaporodtak meg a Sztálinnal való találkozások. Csak egy évvel később szervezték meg az NSZEP vezetésének moszkvai útját. Ez volt a legjelentéktelenebb, de a leggazdagabban dokumentált találkozó. Először január 18-án, tizenkét nappal az indulás előtt esett róla szó az NSZEP Központi Titkárságán, a későbbi Politikai Bizottságban.²⁰ Anélkül, hogy egyeztettek volna Sztálinnal vagy az SMAD képviselőivel, megelőző intézkedésként úgy határoztak, hogy nem engedélyezik az NSZP-t a Szovjet Megszállási Övezetben. A korábban szociáldemokrata Otto Grotewohl a párt végrehajtó testülete előtt 1947. január 22-én további olyan kérdésekben is ismertette a párt álláspontját, amelyekben ki akarták kérni Sztálin véleményét. Ennek során hivatkozhatott az SMAD vezetőjével való korábbi beszélgetésre is. Az NSZEP elnöke a Szovjet Megszállási Övezetben kiépített politikai rendszert olyan „népi rezsimeként” jellemezte, ami hasonlít a Jugoszláviában és más országokban működő politikai berendezkedésekhez. Bejelentette a gyárak szétszerelésének felfüggesztését, követelte minden párt hozzájárulását arra az esetre, ha sor kerülne a békeszerződés aláírására, és elutasította a békeszerződés kérdésében tartandó referendum ötletét, ahelyett inkább a német egyesítés ügyében kiírandó népszavazást támogatta.²¹ Pieck már egy nappal korábban értesült arról Szokolovszkijtől, hogy január 29-re tervezik „a még nem hivatalos” utazást.²² A terv valószínűleg az volt, hogy hivatalos legyen.

Az „egység” kérdésével először szeptember 25-én foglalkoztak az SMAD és a KPD képviselői. Vö. Badstübner–Loth: i. m. 58. o.

¹⁹ Badstübner–Loth: i. m. 68–70. o. Az NSZEP nyugat-németországi létrehozásáról Pieck feljegyezte: „A nyugati övezetekben az NKP neve *Egyesült Szocialista Pártra* változott.”

²⁰ BAB SAPMO, DY 30/IV2/2.1/59, B. 1–2. A Központi Titkárság 1947. január 18-i ülésének 66. számú jegyzőkönyve.

²¹ BAB SAPMO, DY 30/V12/1/14, B. 1. Az NSZEP Végrehajtó Testületének 8. ülése, 1947. január 22.

²² Badstübner–Loth: i. m. 109. o.

Sztálinnal 1947. január 31-én találkoztak. A tárgyalások legfőbb témája a közelgő moszkvai külügyminiszteri tanácskozás (1947. március 10.–április 24.) napirendjén szereplő német békerendezés előkészítése volt. A megbeszélések a Berlinben eltervezettek szerint haladtak. Sztálin nem változtatta meg radikálisan az NSZEP álláspontját. Első pillantásra meglepő, hogy nem Pieck vagy Ulbricht tartott beszámolót, hanem Otto Grotewohl, egy korábbi szociáldemokrata. Ez nem volt véletlen, megfelelt a tárgyalások programjának, amiben Szokolovszkij és Pieck még január 21-én megegyeztek.²³ 1946 nyara óta az NSZEP egykori szociáldemokrata tagjai többször is nyilatkoztak a nemzeti kérdéstről. Grotewohl „Az NSZEP, a nagyhatalmak és a nemzeti kérdés” téma specialistájává lépett elő. Vissza-visszatért erre a tárgyra az NSZEP Végrehajtó Bizottságában is. A nemzeti kérdés a Szovjet Megszállási Övezet kommunistái számára fontos eszköz volt. Segítségével sikerült forradalmi politikájuk mellé állítani az egykori szociáldemokratákat és más nem kommunistákat. Ugyanakkor rendkívül komoly veszélyt jelentett volna, ha a kommunistaelenes erők sajátítják ki a kezdeményezést ezen a téren. Sztálin csak tanáccsal látta el a német elvtársakat: „Nem szabad, hogy az egység hirdetését kiadják a kezükből.”²⁴ Tényleges vita csak az NSZEP tevékenységének lehetséges újraengedélyezésével kapcsolatban bontakozott ki. Sztálin nyitva hagyta a kérdést, és a német elvtársak, akik alig néhány nappal korábban már az engedélyezés ellen szavaztak, nem mertek ellentmondani neki. Felesleges is lett volna, hiszen végül is a Szovjetunió nem tett komoly lépést ebbe az irányba, sem a külügyminiszterek moszkvai tanácskozása előtt, sem azután.

Tizennégy hónapnak kellett eltelnie, hogy Pieck és Grotewohl 1948. március 25-én ismételten Moszkvába utazzon. Az NKP–NSZEP delegációja ekkor találkozott hatodszor Sztálinnal. Hat órát repültek, valószínűleg néhány leszállás közbeiktatásával. A következő napon, este 7-kor fogadta őket Sztálin. Minden bizonnyal ez volt a legizgalmasabb találkozó, hiszen ekkor már kiéleződött a kelet–nyugati viszony Berlin kérdésében. Mint a már említett esetben, Pieck feljegyzései most sem a találkozó eseményeit idézik fel, ahogy a szerkesztők állítják, hanem feltehetőleg a találkozásra való felkészülés során készült vázlatok. Az utazásról megjelent más anyag nem említi a találkozást.²⁵ A megbeszélések egyik résztvevője, V. M. Szemjonov visszaemlékezései zavaros és félrevezető információkat tartalmaznak.²⁶ Létezik azonban egy orosz dokumentum erről a találkozóról, amelyből eddig csak kivonatokhoz lehetett hozzáférni. Az 1990-es évek elején Mihail M. Narinszkijnek lehetősége volt belepillantani. Miután a szovjet küldötteket visszahívták az Ellenőrző Tanácsból – ami egyet jelentett a négyhatalmi kormányzás összeomlásával –, Pieck arról panaszkodott a Kreml urá-

²³ Badstübner–Loth: i. m. 109. o. Pieck feljegyezte: „Bárcsak Grotewohl többet szólna hozzá a vitához, ő az, akiről jó volna többet tudni.”

²⁴ *Isztoricseszki Arhiv*, 1994. 4. sz. 35–41. o.

²⁵ Bernd Bonwetsch–Genadij Borgyugov: Die SED und die guten Erfahrungen der Sowjetunion: Pieck und Grotewohl informieren sich in Moskau, 25. 3–1. 4. 1948. *Deutsche Studien*, 1994. 1. sz. 95–107. o.

²⁶ Wladimir S. Semjonow: *Von Stalin bis Gorbatschow. Ein halbes Jahrhundert in diplomatischer Mission 1939–1991*. Berlin, 1995. 253–263. o.

nak, hogy az NSZEP esélyei ugyan némileg jobbak az elkövetkező berlini választásokon, mint 1946-ban, amikor a párt katasztrofális vereséget szenvedett, ám más lenne a felállás, ha rá lehetne venni a nyugati hatalmakat, hogy vonuljanak ki Berlinből. Erre Sztálin így reagált: „Rajta, fogjunk össze – talán sikerül kiebrudalni őket.”²⁷ Persze semmi esetre sem az NSZEP sürgetésének hatására született az a döntés, hogy Berlinben nyomást kell gyakorolni a nyugati hatalmakra. Sokkal inkább annak a korábbi konzultációnak tulajdonítható, amelyre Sztálin március 9-én Moszkvába hívta az SMAD vezetését.²⁸

1948. október 16-án az SMAD politikai vezetése tájékoztatta Piecket, hogy Sztálin ismételen Moszkvába várja. A berlini helyzetet és a küszöbönálló választásokat kellett megbeszélni.²⁹ Mintegy két héttel később az SMAD vezetője bejelentette, hogy november végén esedékes az utazás, és tovább fokozta a várakozásokat. Pieck feljegyezte: „Szovjet övezet / autonómia / kormány-parlament.”³⁰ Ám az utazást elhalasztották, Pieck, Ulbricht, Grotewohl és Oelssner csak december 15-én érkezett Moszkvába. December 18-án találkozhattak Sztálinnal. Ez az első olyan találkozó, amelyről kétséget kizáróan német kéztől származó feljegyzés maradt fenn. Pieck állította össze jelentésként az NSZEP Központi Titkársága számára. Még ebben a kivételes dokumentumban sem olvashatunk azonban szó szerinti idézeteket Sztálintól, az irat inkább csak összegzi a tárgyalás eredményeit. A Szovjet Megszállási Övezet politikai kilátásairól Pieck ezt írta: „Egy ideiglenes német kormány felállítása a tömbök és népi tanácsok vezető politikusaiból. Előtte még egy népi kamara létrehozása – a Keletnémet Gazdasági Bizottság plénumának kiterjesztésével – az állami parlamentek választott képviselőiből, amit jóváhagy a népi tanács vagy a népi kongresszus.”³¹ Ez megfelelt a keletnémet vendégek óhajának is. „Gyorsabb ütemet szerettek volna, továbbá pártjuk és hamarosan létrejövő államuk formális felvételét a Kominformba”.³²

Jóllehet az NSZEP vezetősége – és nyilvánvalóan az SMAD is – szorgalmazta a keletnémet állam létrehozására teendő lépéseket, Sztálin még nem akarta elkötelezni magát. Nemcsak ő, hanem Molotov is elutasította, hogy találkozzék Pieckkel 1949 májusában. A pártelnök ezt az alkalmat akarta megragadni arra, hogy ismételen felvesse a keletnémet kormány megalakulásának ügyét, arra az esetre, ha a szövetségesek nem jutnának egyezsége.³³ A szovjet pártvezetés tagjai – Sztálin nélkül – csak

²⁷ N. M. Narinszkij: Berlinszkij krizisz 1948–1949 gg. *Novije Dokumenti iz Rossziszskih Arhivov. Novaja i Novejsaja Isztorija*, 1995. 3. sz. 22. o.

²⁸ Uo.

²⁹ Badstübner–Loth: i. m. 204. o. Találkozás Szemjonovval, Tyulpanovval stb., 1948. október 16.

³⁰ Uo. 241–242. o. Találkozás Szokolovszkijjal, 1946. november 30.

³¹ Uo. 269. o. December 27-i jelentés a Sztálinnal folytatott megbeszélésekről, 1948. december 18.

³² D. Staritz: Die SED, Stalin und die Gründung der DDR. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 1991. 5. sz. 8. o.

³³ Badstübner–Loth: i. m. 278–279. o. A Molotovval való találkozás előtti felkészítő jegyzetek, 1949. május 11.

1949 szeptemberében járultak hozzá, hogy egy NSZEP-küldöttség utazzon Moszkvába az államalapítás kérdésének tisztázására.

Már csak egy kérdést kell megválaszolni: vajon a Sztálinnal való találkozások folyamán formálódott és dőlt el a Szovjetunió németországi politikája? Mielőtt felel-nénk erre, vessünk egy pillantást Sztálin egyéb Németországot érintő konzultációira. Sztálin sokkal gyakrabban – hozzávetőlegesen 35 alkalommal – tárgyalt az SMAD vezetőivel a Német Demokratikus Köztársaság megalapítása előtt.

Időszak	Zsukov	Szokolovszkij	Szerov	Szemjonov	összesen
1945. május 8.– december 31.	7	0	1	0	8
1946	5	0	2	0	7
1947	0	2	2	1	5
1948	0	4	0	6	10
1949. január 1.– október 6.	0	5	0	1	5

Ha az összesítés nem is lenne teljes, és azt is elfogadjuk, hogy a német kérdés nem feltétlenül szerepelt minden tárgyalás fő témái között, mégis tisztán kirajzolódik a fő tendencia: a német ügyeket a háború után is Moszkvában vitatták meg, és ott hozták a döntéseket, a német kommunisták feje felett. A viszonylag gyakori moszkvai konzultációk azonban nem biztosíthatták a Szovjet Megszállási Övezet politikai, gazdasági és egyéb, mindennapos ügyeinek rendezését. A katonai kormányzat és a német kommunisták nagyfokú önállóságára volt szükség. Sztálint sokszor kész tények elé állították, ezzel számolnia kellett.³⁴ A Szovjetunió Németországot illető terveinek alakulásában így a fentiekben vázolt találkozók jelentős, de semmi esetre sem meghatározó epizódok voltak.

³⁴ Vö. Vojtech Mastny: *The Cold War and Soviet Insecurity. The Stalin Years*. New York, 1996. 19. o.: „a még nyitott kimenetelű és egyre bonyolultabb háborús helyzetben a szovjet politikát nem egyedül Sztálin akarata határozta meg, hanem hatással volt rá a különféle tisztviselőktől és szervezetektől származó, gyakran ellentmondó vélemények összjátéka is, ezért aztán az sokkal inkább szeszélyesen, semmint egy előre meghatározott terv szerint alakult”; Vladislav Zubok–Constantine Pleshakov: *Inside the Kremlin's Cold War. From Stalin to Khrushchev*. Cambridge–London, 1996, Harvard University Press 98., 101. o.: „a kelet-európai és keletnémet történeseknek megvan a maguk logikája... Molotov még Sztálinnál is kevésbé értette meg, hogy milyen folyamatok játszódtak le a németországi szovjet megszállási övezetben. A Szovjet Katonai Kormányzat volt megbízva azzal, hogy megoldja a nap mint nap adódó konkrét problémákat, és a térséget egy »békés és demokratikus« országgá alakítsa át. Molotovot nem is tájékoztatta Vaszilij Szokolovszkij marsall, a katonai kormányzat feje, a helyi politika egyes ügyeiről...”